

תמצית פסיקת בית המשפט העליון האמריקני בעניין

***Kiobel v. Royal Dutch Petroleum Co., No. 10-1491, slip op. (U.S. Apr. 17, 2013)**

א. רקע עובדתי וההליכים בערכאות קמא. ב. רקע משפטי. ג. פסק הדין. ד. שינוי המצב המשפטי בעקבות פסק הדין.

א. רקע עובדתי וההליכים בערכאות קמא

בתחילת שנות השבעים נתגלו מרבצי נפט עשירים באזור דלתת נהר הניגר אשר בניגריה. האזור היה מיושב על ידי מספר שבטים אשר באופן קולקטיבי כונו "אוגוני" והמהווים מיעוט אתני בניגריה. על פי כתב התביעה, החברות הנתבעות, Royal Dutch Petroleum ועוד מספר חברות-בת השייכות לקונגלומראט Shell, החלו לשאוב את הנפט באזור תוך גרימת נזק סביבתי אדיר, ונישולם של בני האוגוני מהרווחים שנבעו מאדמתם. עוד על פי כתב התביעה, כאשר ניסו בני האוגוני להתארגן ולהתנגד לניצול אדמתם ולנזק הכבד שנגרם לסביבה, העבירו החברות הנתבעות לכוחות מזוינים בניגריה כסף, מזון, ואמצעי תחבורה על מנת שאלה ימנעו בכוח הזרוע את ההתארגנות. כוחות מזוינים אלה אכן נקטו ביד קשה נגד בני האוגוני תוך שלילת זכותם, בין היתר, לחיים ולרכוש.

אחדים מבני האוגוני החיים כעת בארצות הברית ביקשו לזכות בסעד נזיקי בבית משפט אמריקני פדרלי בגין פעולת הנתבעות. על מנת להיכנס בדלתותיו של בית המשפט תבעו האוגוני את הנתבעות על פי חוק נזקי זרים (Alien Tort Statute "ATS"). בערכאה הראשונה (The District Court of the Southern District of New York) התנגדו הנתבעות לסמכות השיפוט של בית המשפט, אך השופט הכריע שה-ATS מעניק לו סמכות שיפוט לשמוע את התלונה. בערכאת הערעורים (Court of Appeals for the Second Circuit) קבעו השופטים כי ה-ATS אמנם מקנה לבית המשפט סמכות שיפוט בגין עוולות מחוץ לארצות-הברית, אך רק ביחס לבני אדם ולא ביחס לחברות.

התובעים ערערו על פסק דינו של בית המשפט לערעורים לבית המשפט העליון, וזה הסכים לשמוע את הערעור הנוסף. הצדדים הגישו לבית המשפט העליון כתבי טענות באשר לסמכות השיפוט על חברות בכפוף ל-ATS ואף הופיעו בפני השופטים ושטחו טענותיהם בעל פה. או אז החליט בית המשפט העליון, בצעד בלתי שגרתי, לבקש כתבי טענות ולקיים שימוע נוסף על אודות שאלת תחולתו האקסטר-טריטוריאלית של ה-ATS. בסופו של יום סוגיית תחולתו האקסטר-טריטוריאלית של ה-ATS היא זאת שהכריעה את הדין.

* תקציר פסק הדין נכתב על ידי נעם וינר.

ב. רקע משפטי

על מנת להבין את הרקע לבקשתו של בית המשפט, נידרש למספר מילים על אודות ה-ATS, וכללי הסמכות האקסטרה-טריטוריאליות של החוקים האמריקנים.

ה-ATS, נחקק ב-1789 וקובע:

"The district courts shall have original jurisdiction of any civil action by an alien for a tort only, committed in violation of the law of nations or a treaty of the United States".¹

למרות שמעט לאחר שנחקק נעשה שימוש ב-ATS, במהלך מאתיים השנים הבאות היה החוק לאות מתה. אלא שבשנת 1980, נוער האבק מעל ה-ATS כאשר בני משפחה מפרגוואי תבעו בארצות הברית בכיר ממשל פרגוואי (שחי בארצות הברית באותה התקופה) בגין עינויים ורצח של בנם. העינויים והרצח אירעו בפרגוואי.² בהליך זה, קבע בית המשפט לערעורים שה-ATS מעניק לבתי משפט פדרליים סמכות שיפוט על תביעות נזיקין שיוגשו על ידי אזרחים זרים, אפילו אם הנזק נגרם לאזרח זר, על ידי אזרח זר, ומחוץ לשטחה של ארצות הברית. על פי פסק הדין, המגבלה היחידה המוטלת על הפעלת ה-ATS היא הצורך שהנזק ייגרם תוך הפרה של נורמות יסוד של המשפט הבין-לאומי. במהלך שלושים השנים הבאות השתמשו בתי המשפט הפדרליים, ביניהם גם בית המשפט העליון,³ ב-ATS בכדי לקנות סמכות שיפוט על תביעות נזיקין שמקורן בנזק שנגרם מחוץ לשטח ארצות-הברית. עיקר המחלוקות באשר להחלת החוק עסקו בשאלת היקפן של נורמות יסוד של המשפט הבין-לאומי. שופטים שמרנים יותר נקטו בעמדה מצמצמת לפיה רק מעשים שנחשבו ב-1789 להפרות יסוד של המשפט הבין-לאומי מאפשרים את הפעלת החוק. השופטים הליברליים יותר טענו שהחוק לא קפא ביום חקיקתו וכי כל מעשה הנחשב כיום להפרה של נורמה יסודית במשפט הבינלאומי מקנה סמכות שיפוט לפי החוק.

על מנת להבין כיצד הוסט הדיון ב-ATS מהיקף הפעולות הנזיקיות הנחשבות להפרה של נורמות יסוד של המשפט הבין-לאומי לשאלת תחולתו האקסטרה-טריטוריאלית של ה-ATS, יש צורך לבחון פסק דין שיצא תחת ידיו של בית המשפט העליון האמריקני בשנת 2010 ועסק בתביעת נזיקין בגין רמייה בסחר בניירות ערך באוסטרליה.⁴

¹ 28 U.S.C. 1350

² Filártiga v. Peña-Irala 630 F.2d 876 (2nd Cir. 1980)

³ Sosa v. Alvarez-Machain 542 U.S. 692 (2004)

⁴ Morrison v. National Australia Bank, No. 08-1191, slip Op. (U.S. Jun. 24, 2010)

בפסק דין זה קבע בית המשפט העליון האמריקני כי מעשה רמייה שנעשה מחוץ לשטחה של ארצות הברית איננו כפוף לחוקים המסדירים סחר בניירות הערך. ב-Morrison טענו התובעים כי רכשו מניות של הבנק האוסטרלי על בסיס דוחות שנתיים שהציגו מצג שווה באשר לשווי הבנק, ושעקב מצג שווה זה נגרמו להם הפסדים. בית המשפט העליון קבע כי החוק האמריקני לא חל על עסקות שעיקרן סחר בניירות ערך מחוץ לשטח ארצות-הברית. התקדים שנגזר מפסק דין Morrison קובע כי ישנה חזקה כנגד התחולה האקסטרה-טריטוריאלית של חקיקה אמריקנית. אשר על כן, כל עוד לא קבע המחוקק במפורש שחוק נתון יחול מחוץ לשטח ארצות הברית, לא יוצר החוק כל עילת תביעה למעשים שנעשו מחוץ לשטח השיפוט האמריקני.

השאלה בפסק הדין בעניין Kiobel הייתה לפיכך, האם ה-ATS יוצר סמכות שיפוט ביחס לעולות שבוצעו מחוץ לארצות הברית.

ג. פסק הדין

בפסק הדין שנתן בית המשפט, נדחתה התביעה פה אחד ונקבע שאין לו סמכות שיפוט במקרה זה. הגם שלא ניתן לדבר על שופטי מיעוט ושופטי רוב בהליך שההכרעה בו ניתנה פה אחד, בהחלט ניתן לזהות דעת רוב ודעת מיעוט באשר לנימוקים בגינם ניתנה ההחלטה.

פסק הדין העיקרי נכתב על ידי נשיא בית המשפט רוברטס, אליו הצטרף השופט סקליה. רוברטס קבע כי ה-ATS אינו מקים סמכות שיפוט אקסטרה-טריטוריאלית. הווה אומר שעל מנת לתבוע בנוזיקין בגין הפרת המשפט הבין-לאומי, על הנזק להיגרם בשטחה של ארצות-הברית.

השופט אליטו הצטרף לפסק הדין של הנשיא, אך הוסיף אליו דעה משלו, אליה הצטרף גם השופט תומאס. השופט אליטו טוען שפסק הדין של רוברטס לא היה בהיר דיו באשר לתחולת ה-ATS מחוץ לשטחי ארצות הברית ועל כן הדגיש מרכיב זה.

השופט קנדי הצטרף אף הוא לפסק דינו של רוברטס, בחוות דעת בת פסקה אחת. חוות הדעת של קנדי אינה ברורה דיה, ונדמה שהיא מותירה אפשרות לכך שבמקרים מסוימים כן תקום מכוח ה-ATS סמכות שיפוט אקסטרה-טריטוריאלית. החשיבות העיקרית בתוספת של קנדי היא, כנראה, שהיא הופכת את פסק דינו של הנשיא, לפיו אין כל תחולה אקסטרה-טריטוריאלית ל-ATS לפסק דין של plurality ולא של majority (היות וההלכה הברורה נקבעה על ידי ארבעה שופטים בלבד). הווה אומר שאין לפסק הדין ערך תקדימי מלא. אך פסק דינו של קנדי הוא מלאכת מחשבת של אי בהירות וכפילות משמעות, ועל כן קשה מאוד לדעת מה כוונתו.

פסק הדין שכתב השופט ברייר, אליו הצטרפו השופטים גינסבורג, קגן, וסוטומאיור, דוחה את התביעה בשל חוסר קשר מספיק בין התביעה ובין ארצות הברית. ברייר אינו מסכים עם פסק דינו של רוברטס וטוען של-

ATS תחולה אף מחוץ לגבולות ארצות הברית. עם זאת, ברייר קובע על בסיס תקדימים של בית המשפט העליון, כי במקרה דנן אין די קשר בין התובעים, הנתבעים, והנושא נשוא התביעה לארצות הברית, ועל כן דינה להידחות.

ד. שינוי המצב המשפטי בעקבות פסק הדין

פסק הדין הביא לכך שכנראה נסגרה הדלת בפני האפשרות להביא תביעות בפניו בתי משפט בארצות הברית בגין עוולות שבוצעו מחוץ לשטחה של ארצות הברית בהסתמך על ה-ATS. עם זאת, ישנם פרשנים הטוענים כי ייתכנו מקרים בהם העוולה תהיה קשורה באופן כה חזק לארצות הברית עד כדי שהחזקה כנגד תחולה אקסטררה-טריטוריאלית של החוק תדחה.⁵

בין אם שינוי זה הינו שינוי לטובה או לרעה תלוי בעיני המתבונן. אם, כפי שניתן ללמוד מכתבי עמית בית המשפט שהגישו ממשלות קנדה, גרמניה, והולנד, החלה של ה-ATS מחוץ לשטחי ארצות הברית מהווה סיכון ליציבות הגלובלית ולאינטרסים הריבוניים של מדינות, הרי שהחלטה תביא עמה עידן חדש של יציבות ושיתוף פעולה בין-לאומיים. לחלופין, אם בעיני המתבונן סמכות השיפוט על בסיס ה-ATS במהלך שלושים השנים האחרונות לא הייתה גורם מכריע ביצירת חוסר יציבות במערכת הבין-לאומית, הפרות זכויות אדם אינן זוכות דווקא לאכיפת יתר, ורוב ההפרות של נורמות בין-לאומיות בסיסיות אינן נענות, הרי שהשינוי שהביא פסק הדין נראה אופטימי פחות.

מעבר לפסק הדין ולהארות הפסיקה, בלחיצה עליהם

פסק הדין: *Kiobel v. Royal Dutch Petroleum Co.*, No. 10-1491, slip op. (U.S. Apr. 17, 2013)

הארה 1: רונן שמיר – פירטים, תאגידים, וזכויות אדם

הארה 2: נעם וינר – הדרת המשפט הבין-לאומי בבית המשפט העליון האמריקני

הארה 3: גיא אופיר – תביעות נזיקיות נגד תאגידים רב לאומיים בגין הפרות זכויות אדם הלכה חדשה–

של בית המשפט העליון בארה"ב

⁵ ראו למשל Kevin Heller, *Is This the Model of Viable Post-Kiobel ATS Lawsuit*, OPINIO JURIS (May 10, 2013), <http://opiniojuris.org/2013/05/10/is-this-the-model-of-a-viable-post-kiobel-ats-lawsuit>. (תודה לרונן שמיר שהפנה את תשומת לבנו למקור זה).